

БОЈАН ЈОВАНОВИЋ

ПАМЋЕЊЕ И
САМОЗАБОРАВ

Београд
2018.
ДЕРЕТА

— Гаерилу —

ПРЕДГОВОР

Битно за свест и представу коју имамо о себи, памћење потврђује континуитет нашег постојања. Изложени непрестаним животним променама, остајемо исти док памтимо себе и стварамо свој идентитет. Ако настојимо да променимо свој идентитет, нећемо постати неко други, већ ћемо само потиснути у заборав оно што нас је до тада битно одређивало. Без обзира на своју некадашњу важност, многа наша искуства временом су изгубила значај и као заборављена постала садржај нашег друштвеног и културног несвесног. Утолико смо више изненађени када из њега изрони део нас самих и неочекиваним сећањем, проговарајући на свој начин, покаже привидност нашег заборава. Тај спонтани, несвесни израз, чијег значаја и вредности постајемо свесни, потврђује везу са прошлошћу и показује да смо заборавом само дубље запамтили сопствено искуство коме смо покушали да порекнемо важност. Зато, за разлику од сећања којим лако обнављамо запамћено, подсећањем можемо активирати те одмах нам недоступне и већ заборавом прекривене слојеве меморисаног.

Памтећи вољно и невољно, свесно и несвесно, уочавамо да, упоредо са оним што меморишемо, постоји и оно што нас меморише. У тежњи да запамтимо садржаје које сматрамо важним и спасемо их од заборава као последице временског трајања, пренебрегавамо меморијску моћ и саме материје,

моћ изражену у сачуваним релевантним слојевитим траговима које читамо и тумачимо као своју биолошку, друштвену, културну или духовну прошлост. Ако имамо у виду чињеницу да не памтимо само свесно, већ да то чинимо и несвесно, онда се феномен меморисања исказује у равни језика који није само средство преношења важних искустава која се чувају од заборава већ је и сам плод једног дубљег, несвесног процеса памћења. Језик којим свесно изражавамо оно што мислимо да јесмо и оно што хоћемо да будемо, несвесно исказује сложеним граматичким и синтаксичким правилима и лексичким садржајима оно што смо учећи да говоримо, независно од своје воље, меморисали и усвојили. Из тих слојева језичког памћења долази значењски потенцијал који користимо за преобликовање света.

Иако најдубље памтимо трауме и несреће које нису добре за нас, од бројних чињеница и доживљаја меморишемо само оне који су добри за памћење. Искуствени садржаји којима придајемо већи значај од других, већ самим памћењем добијају приоритет и значај који је основа њиховог преозначавања у личном доживљају. Памтећи фактицитет догађаја, појединаца и појава, чинимо то њиховим осмишљавањем и преобликовањем. Меморисани у таквом виду упућују на разлику између стварног и измишљеног као на реалност у којој уписујемо сопствено постојање којим потврђујемо чињеницу да памћење није објективно меморисање фактичког, већ наш доживљај тог садржаја стварности.

Разлике у личном памћењу истоветног садржаја чини сећања непоузданим, па се за потребе колектива памћење значајних заједничких искустава настоји да стабилизује. Меморисани садржаји се утврђују одређеним обрасцима који се најпре исказују у усменој традицији у којој се транспонована искуства жанровски кодификују. Када је са културом писма текст

постао основа колективне меморије, кодификовани писани извори, утврђени као законска и научна обавеза сећања, означили су почетак историјског времена. Традиција усмене историје наставила је и даље да постоји, али од тада неће бити искључива основа колективног памћења прошлости.

С обзиром на поменути селективност, само је запамћени сегмент, иначе знатно шире реалности људског постојања, угрожен забором, што значи да се оно што није меморисано не може ни заборавити. Уколико је историја запамћеног уједно и историја заборављеног, онда тај заборав има и шире значење које се односи како на немеморисане, тако и на садржаје избрисане из памћења. Усмена историја разрешава ту дихотомију креативним памћењем тако што процес селективног меморисања и заборављања изражава имагинативним творевинама које, сходно околностима, добијају потребно значење. Засноване првенствено на доживљају реалности те су творевине кодирана искуства која упућују да се испричано не може поистовећивати са стварношћу већ да се одговарајуће значење може открити само њиховим тумачењем и декодирањем.

У свакој људској заједници потреба за памћењем оног што је битно из сопствене прошлости задовољавана је стварањем прича о догађајима, појединцима или појавама. Меморисани у оквиру одређене форме, искуствени садржаји подређени су наративу као матрици памћења и преношења будућим генерацијама. У односу на подразумевајуће историјско и културно наслеђе, свест о вредности и значају дотадашњих искустава, која су сматрана важним за идентитет и животни опстанак, добијала је значење традиције. У оквиру традиције, запамћена позитивна и негативна искуства егзистенцијални су и вредносни оријентир у трагању за собом, идентитетом и смислом целокупног индивидуалног и колективног

постојања. Међутим, у том трагању налази се само оно што се током тражења створи од себе.

У тежњи да будемо оно што јесмо и остваримо себе, суочавамо се са искушењем да сачувамо свест о континуитету свог постојања. Непрестане промене које су услов бивања, перманентно доводе у питање тај континуитет, однос према сопственој прошлости и дотадашњем културном искуству. За колективни идентитет важан је осећај припадности одређеној заједности који се може неговати кроз разноврсне облике културе, али се може и потиснути и прекидом памћења довести до самозаборава. Самозаборавни аспект посебно је изражен у спонтаном и присилном брисању и преобликовању сопствене прошлости. Амнезијом битног чиниоца дотадашњег идентитета, поништава се континуитет постојања и успоставља могућност претварања у другог. Наметањем и прихватањем новог идентитета дотадашњи осећај везаности за колектив раскида се и истиче припадност другој заједници, а самозаборав постаје одредница будућег постојања и чинилац новог идентитета.

Иако се објективно не може проценити њихова важност, референце самоодређења показују променом своју идентитетску релевантност. Уколико је религија битна за одређење националног идентитета, онда се промене религијских схватања одражавају и у односу према националној припадности. Будући да је масовна промена тих схватања у Срба резултат присиле и идеолошке и политичке манипулације, њихово прихватање је и довело до личног и колективног заборава сопствене етничке и националне прошлости.

Књига *Памћење и самозаборав* резултат је ауторовог истраживања феномена меморисања и заборавања у традицији и култури српског народа, у чијим предањима откривамо како се тај народ односио према битним историјским догађајима и

личностима и како је успостављањем одређених наратива као стабилизатора меморије креативно памтио своју прошлост. То памћење није објективна слика сегмента прошлости већ израз доживљаја колектива који сугестивном причом успоставља контролу своје емоционалне енергије. У том контексту и памћење оног што се није догодило има важност психолошке, социјалне и духовне чињенице, чије је значење удаљено од тумачења које садржај испричаног поистовећује са стварношћу. Вера у њену истинитост има снагу ауторитета традиције која се преноси генерацијама и потврђује идентитет колектива. Као што језик памтећи нашим забором постаје примарно наша најсложенија културна творевина, тако и у колективној меморији преовладавање фиктивног потврђује значај креативног памћења као духовне доминанте градилишта на којем непрестано стварамо себе.

Б. Јовановић

23. децембар 2013. године

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
СРБИЈА ИСТОКА И ЗАПАДА	13
<i>Између Истока и Запада</i>	17
<i>Изнад суйроисџављених сџрана</i>	23
ВРЕДНОВАЊЕ ТРАДИЦИЈЕ	32
<i>Несвесно изражавање џрадиције</i>	37
<i>Музејска, акџуелизована и жива џрадиција</i>	41
<i>Приближавање свету</i>	42
<i>Замаљено оїледало језика</i>	43
<i>Поџверга иденџиџеџа</i>	46
ЗАБОРАВ И КОЛЕКТИВНО ПАМЋЕЊЕ	48
<i>Сџварање образаца</i>	54
<i>Народно џредање</i>	55
<i>Предања о Светоме Сави</i>	58
<i>Предања о убијању сџарих</i>	60
<i>Приче о Косовском боју</i>	62
<i>Факџичко и фикџивно</i>	64
<i>Исџиниџости измишљеної</i>	65
<i>Искушења лоџофаџичкої комџлекса</i>	68
СРБИ И СВЕТИ ЦАР КОНСТАНТИН	73
<i>Леїенда о Консџанџиновом сну</i>	75

<i>Конструкција пророчкој сна</i>	79
<i>Прорицање дојођеној</i>	84
<i>Судбина и провиђење</i>	86
<i>Константинова религиозност</i>	88
<i>Свој различитих светова</i>	94
<i>Успостављање фиктивної сродства</i>	98
<i>Народна традиција</i>	102
ПОСМРТНИ ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ	108
<i>Аспекти посмртної живоји</i>	112
<i>Заборав, памћење и сећање</i>	116
ДОСИТЕЈ И ФОРМИРАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНОГ ОБРАСЦА	120
<i>Антрополошки аспекти Доситејевој просветијелства</i>	122
<i>Вера и знање</i>	127
<i>Сенка просветијелској светила</i>	131
<i>Концепти просветијелских реформи</i>	133
<i>Ушемељење културної обрасца</i>	135
ПУТЕВИ НАЦИОНАЛНОГ САМОЗАБОРАВА ...	143
<i>Од италијанства до хришћанства</i>	147
<i>Поискивање етичкој</i>	150
<i>Покајоличјење православних</i>	152
<i>Хрвати као покајоличени Срби</i>	154
<i>Озрачење јолумесеком</i>	163
<i>Идентификација Срба с албанским аресорима</i> ..	168
<i>Православна бујаризација Срба</i>	169
<i>Очување идентитета</i>	172
<i>Драма повратка</i>	174
<i>Југословенство као српско самојорицање</i>	176
<i>Идеологија комунизма</i>	178
<i>Црнојорско антиисрпство</i>	184

<i>Војвођани као нација</i>	190
<i>Последице емиграција</i>	193
<i>У олегалу језика</i>	194
МИТ О ВЕЛИКОСРПСКОЈ ОПАСНОСТИ	200
<i>Срби као нечисти њасмина</i>	202
<i>Узалудна ујозорења</i>	205
<i>Расизам као државна идеологија</i>	208
<i>Чисти хрватски ваздух као увод у етничко чишћење</i>	212
<i>Расистичка злоупотреба исихијатрије</i>	213
<i>Рај по сваку цену</i>	215
<i>Болести у народу</i>	218
<i>Одбрана Срба и њихови њоследњи дани</i>	221
<i>Тамна сјрана Зайада</i>	224
<i>Пошврђивање мисти</i>	234
<i>Српски источни ѓрех</i>	236
<i>Нови животи сјарих заблуда</i>	242
МИШЉЕЊА У ВРЕМЕ ТРАНЗИЦИЈЕ	245
<i>Моћ ѓрејходној</i>	248
<i>Дујојрајући ѓроцес ѓранзиције</i>	250
<i>Време менѓалиѓеѓа</i>	254
Ђорђе Малавразић: ИДЕНТИТЕТ И ПРОМЕНА ..	263
ЛИТЕРАТУРА	275
О АУТОРУ	287

Бојан Јовановић
ПАМЋЕЊЕ И САМОЗАБОРАВ

За издавача
Дијана Дерета

Лектура и коректура
Смиља Богдановић

Ликовно-графичка опрема
Марина Славковић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-6457-182-1

Тираж
1000 примерака

Београд 2018.

Издавач / Штампа / Пласман
ДЕРЕТА доо
Владимира Роловића 94а, 11030 Београд
тел./факс: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Књижара ДЕРЕТА
Кнез Михаилова 46, тел.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

СIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.75:159.953(=163.41)

159.922.4(=163.41)

ЈОВАНОВИЋ, Бојан, 1950-

Памћење и самозаборав/Бојан Јовановић. – 1. Деретино
изд. – Београд: Дерета, 2018 (Београд: Дерета). – 289 стр.;
21 см. – (Библиотека Посебна издања/[Дерета])

Тираж 1.000. - Стр. 263-273: Идентитет и промена/Ђорђе
Малавразић. – О аутору: стр. 287-289. – Напомене и
библиографске референце уз текст. – Библиографија стр.
275-286.

ISBN 978-86-6457-182-1

а) Култура сећања – Србија б) Срби – Етнопсихологија

COBISS.SR-ID 261969676